

ΑΜΑΡΤΙΑ ΚΑΙ ΑΣΘΕΝΕΙΑ ΣΤΗ ΒΙΒΛΙΚΗ ΘΕΟΛΟΓΙΑ

Άθανάσιος Παπαρνάκης
Έπίκουρος Καθηγητής Α.Π.Θ.

Ἡ ἀσθένεια ἀποτελεῖ ἔκφραση τῆς ἀρνητικῆς καί δυσάρεστης κατάστασης τοῦ κακοῦ, πού ἀπλώνεται διάχυτα στόν κόσμο καί τή ζωή τοῦ ἀνθρώπου καί ἔχει ὡς ἀποκορύφωμά της τόν θάνατο. Πρόκειται γιά μία κοινή ἐμπειρία πού ἀπασχόλησε τοὺς ἀνθρώπους ὄλων τῶν λαῶν¹. Ἡ ἐξήγηση τοῦ φαινομένου καί ἡ προσπάθεια ἐξεύρεσης τρόπων γιά τήν ὑπέρβασή του ἀποτελεῖ οὐσιαστικά τόν ἀπώτερο στόχο ὄλων σχεδόν τῶν φιλοσοφικῶν καί θρησκευτικῶν ἀντιλήψεων, πού ἐμφανίστηκαν στήν ἀνθρώπινη ἱστορία. Στή βιβλική σκέψη πηγὴ τοῦ κακοῦ θεωρεῖται ἡ ἁμαρτία. Γιά τόν λόγο αὐτό ξεκινοῦμε τή διαπραγμάτευση τοῦ θέματός μας ἀπὸ τήν ἐπισήμανση τῶν σημαντικότερων παραμέτρων πού συνθέτουν τήν ἔννοιά της.

I. ΑΜΑΡΤΙΑ

Ἡ ἁμαρτία ἀποτελεῖ θεμελιώδες θέμα καί διήκουσα ἔννοια τῆς βιβλικῆς ἀποκάλυψης. Συνδέεται μέ ὅλα τὰ μεγάλα μεγέθη τῆς θεολογίας, ὅπως τήν κοσμολογία, τήν ἀνθρωπολογία, τή χριστολογία καί τή σωτηριολογία². Εἶναι ἄρρηκτα συνυφασμένη ἰδιαίτερα μέ τήν ἔννοια τῆς σωτηρίας, ἀφοῦ σωτηρία χωρίς ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τήν ἁμαρτία δέν νοεῖται. Δέν εἶναι ὡστόσο δυνατόν νά ἐξεύρει κανεὶς ἕναν ὀρισμὸ ἢ μία συστηματικὴ διδασκαλία γιά τήν ἁμαρτία. Αὐτό συμβαίνει, διότι οἱ βιβλικοὶ συγγραφεῖς δέν ἀσχολοῦνται μέ αὐτὴν σέ θεωρητικὸ ἐπίπεδο, ἀλλὰ πάντοτε σέ πρακτικὸ, καθὼς ἔχουν ὑπόψη τους τήν ἀρνητικὴ συμπεριφορὰ τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ³. Ὡς ἐκ τούτου εἶναι ποικίλη ἡ ὀρο-

---

1. Πρβλ. τὴν ἀναλυτικὴ μελέτη τοῦ C. Von Furer-Haimendorf, «The sense of sin in cross-cultural perspective», *Man (n.s.)* 9 (1974), σ. 539-556.

2. Μέ τόν τρόπο αὐτὸ κατανοήθηκε στήν ὀρθόδοξη ἐρμηνευτικὴ καί θεολογικὴ παράδοση (βλ. M. Aghiorgoussis, «Sin in Orthodox Dogmatics», *St. Vladimir's Theological Quarterly* 21 [1977], σ. 179-190). Πολλοὶ ὡστόσο νεότεροι ἐρμηνευτές ἀπὸ ἄλλες παραδόσεις τείνουν νά τὴ θεωροῦν αὐτοτελῶς, ἀνεξάρτητα ἀκόμη καί ἀπὸ τὴ σωτηριολογία (βλ. R. Knierim, «The problem of an Old Testament Hamartiology», *VT* 16 [1966], 366ἔξ.).

3. Πρβλ. G. Vos, *Biblical Theology. Old and New Testaments*, Michigan 1991, σ. 264. Δ. Καϊμάκη, *Θέματα Παλαιοδιαθηκικῆς Θεολογίας*, Θεσσαλονίκη 1999, σ. 103.

λογία και πλούσιες οι εικόνες που επιστρατεύουν για την επισήμανση και την περιγραφή της⁴.

Οι Ο' έλληνομαθεῖς Ιουδαῖοι λόγιοι που μετέφρασαν τις ιερές τους γραφές στην ελληνική, χρησιμοποιούν τη λέξη *άμαρτία* περί τις χίλιες περίπου φορές, γεγονός ένδεικτικό της μεγάλης σημασίας της στη θρησκευτική γλώσσα της Π. Διαθήκης. Συναντάται σε κοσμικά και σε θρησκευτικά θέματα. Στις περιπτώσεις κοσμικής χρήσης σημαίνει «χάνω τον στόχο». Στην περίπτωση των πολεμιστών της φυλής Βενιαμίν, για παράδειγμα, σημειώνεται ότι ἦταν «σφενδονῆται ἐν λίθοις πρὸς τρίχα καὶ οὐκ ἔξαμαρτάνοντες»⁵. Περαιτέρω, εφαρμόζεται μεταφορικά για τις ανθρώπινες σχέσεις και σημαίνει «σφάλλω, προσβάλλω, κάνω κακό σε κάποιον ἄνθρωπο», ὅπως π.χ. ἡ ἀναφορά τοῦ Ἡσαΐα στους «ποιούντας ἁμαρτεῖν ἄνθρώπους ἐν λόγῳ» (29,10). Παρόμοια διατυπώνεται καὶ ἡ προτροπή τοῦ Ἰωνάθαν πρὸς τὸν πατέρα του Σαούλ νά μὴν προξενήσει κακό στὸν φίλο του Δαβίδ: «Μὴ ἁμαρτησάτω ὁ βασιλεὺς εἰς τὸν δούλόν σου Δαβίδ, ὅτι οὐχ ἡμάρτηκεν εἰς σέ, καὶ τὰ ποιήματα αὐτοῦ ἀγαθὰ σφόδρα» (Γ' Βασ. 19,4).

Ὅμοίως καὶ στὰ θρησκευτικά θέματα, στὰ ὅποια ὁ ὅρος χρησιμοποιεῖται στή συντριπτική του πλειοψηφία, δηλώνει τὴν ἐνοχή τοῦ ἀνθρώπου ἀπέναντι στὸν Θεό λόγω τῆς ἀδυναμίας ἐφαρμογῆς τοῦ θελήματός του⁶. Οἱ ἐννοιολογικὲς ἀποχρώσεις τῆς *άμαρτίας* διαφωτίζονται ἐπαρκῶς ἀπὸ τὶς ἐννοιες τῶν ἀντίστοιχων ἑβραϊκῶν ὄρων, πού μεταφράζει, καὶ οἱ ὅποιοι συμποσοῦνται σὲ περισσότερους ἀπὸ τριανταπέντε. Ἀπὸ αὐτοὺς οἱ κυριώτεροι εἶναι τρεῖς: τὸ ρῆμα *chata'*, πού μεταφράζεται ἀπὸ τοὺς Ο' ὡς «ἁμαρτάνειν, ἀδικεῖν, ἀνομεῖν» καὶ ἐννοεῖ κυρίως τὴν ἁμαρτία ὡς ἀποτυχία. Τὸ ρῆμα *'awah*, πού μεταφράζεται ὡς «ἀδικεῖν, ἀγνοεῖν, ἀσεβεῖν, πλανᾶσθαι» καὶ ἐννοεῖ τὴν ἁμαρτία ὡς μία πράξη παρανομίας, διαστροφῆς καὶ πλάνης. Τὸ ρῆμα *pasha'*, πού μεταφράζεται ὡς «ἁμαρτάνειν, ἀνομεῖν, ἀσεβεῖν, παραβαίνειν, ἀφιστᾶναι κ.ἄ.» καὶ ἐννοεῖ τὴν ἁμαρτία ὡς ἀσέβεια καὶ ἐπανάσταση κατὰ τοῦ Θεοῦ. Μέ τοὺς ἄλλους ἑβραϊκοὺς ὄρους ἡ ἁμαρτία περιγράφεται ἀκόμη ὡς κακία, πονηρία, ἀσθένεια, θλίψη, στέρηση, ἐνοχή, ὄλεθρος, ἀφανισμός, ἐρήμωση, τιμωρία, καταπίεση, κακοποίηση, βία, καταδυναστευση, ἀποστασία, προσβολή καὶ ὕβρις τοῦ Θεοῦ, ἀπειθεια, φθορά, ἀτίμωση, μωρία, ἀφροσύνη, ὄνειδος καὶ τὰ συναφῆ⁷.

4. Για τὶς σημασίες τῆς λ. ἁμαρτία βλ. H. G. Liddell – R. Scott, *Μέγα Λεξικόν τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης*, Ἀθῆναι, τ. 1, σ. 126-127. Πλήρη συλλογή τῆς περὶ ἁμαρτίας ὀρολογίας στὰ προφητικά βιβλία τῆς Π. Διαθήκης καὶ ἐξαντλητικὴ διερεύνηση τῶν ἐννοιολογικῶν τῆς ἀποχρώσεων βλ. Π. Σμωτᾶ, *Ἡ ἐννοια τῆς ἁμαρτίας κατὰ τοὺς ἑβραίους προφήτας*, Θεσσαλονίκη 1968.

5. Κριτ. 20,16.

6. Βλ. W. Eichrodt, *Theology of the Old Testament*, London 1967, τ. 2, σ. 381. C. Koch, «ΞΞ», *TDOT*, Michigan 1980, σ. 311ξ.

7. Βλ. λεπτομερέστερα Π. Σμωτᾶ, *ἐνθ' ἄνωτ.*, σ. 78. Λόγω τῆς ἐννοιολογικῆς εὐρύτητας, τοῦ πλήθους καὶ τῆς ποικιλίας τῆς ὀρολογίας, καθὼς καὶ τῆς ἀβεβαιό-

Μέ τήν παραπάνω έννοιολογική ποικιλία ή βιβλική σκέψη εκφράζει τό μέγεθος τής φθοράς, πού έχει επέλθει στό βίο τοῦ ἀνθρώπου ἐξαιτίας τής ἀμαρτίας. Θεμελιώδους σημασία γιά τήν κατανόηση τής έννοιás της εἶναι ή διήγηση τής Γενέσεως γιά τή δημιουργία τοῦ κόσμου καί τοῦ ἀνθρώπου. Τό ξεχωριστό αὐτό κείμενο περιγράφει μέ μοναδικό καί καινοτόμο —γιά τά δεδομένα τής ἐποχῆς του— τρόπο τή γένεση τοῦ ἀνθρώπου καί τοῦ κόσμου σύμφωνα μέ τή βιβλική κοσμοαντίληψη καί βιοθεωρία. Βασικό χαρακτηριστικό της εἶναι κατά τή γνώμη μας ή θεολογική ὑπέρβαση τῶν δεδομένων τής φυσικῆς παρατήρησης, μέ βάση τήν ὁποία ὁ ἄνθρωπος κατανοεῖ τήν ὕπαρξη τοῦ κακοῦ ὡς μέρος τής ζωῆς καί τοῦ κόσμου. Αὐτό τόν ὀδηγεῖ στό νά υἰοθετήσῃ μία δυαρχική-δυναμιστική αντίληψη τής σύνθεσης τοῦ κόσμου, ὅπου καλό καί κακό βρίσκονται σέ συνεχή πάλη μεταξύ τους. Αὐτές τουλάχιστον ἦταν οἱ ἐπικρατούσες ἀντιλήψεις στήν ἀρχαία Ἀνατολή⁸. Σέ ἀντίθεση μέ ὅλη αὐτή τή θεωρία, μέ ἀπλό καί σαγηνευτικό τρόπο, πού έχει τή δύναμη νά αἰχμαλωτίσῃ ἀκόμη καί τό σύγχρονο ἀναγνώστη, ὁ ὁποῖος μέ σοβαρότητα προσεγγίζει τό περιεχόμενό του⁹, τό βιβλικό κείμενο παρουσιάζει τήν ἀρχική —καί ἐπομένως πραγματική— ὕπαρξη τοῦ κόσμου ὡς τέλειου καί ἀρμονικοῦ. Τόν κατανοεῖ ὡς εὐθέως ἀνάλογο τής ἀγαθότητας καί ἀγιότητας τοῦ Δημιουργοῦ του, χωρίς τήν ὕπαρξη τοῦ κακοῦ σέ ὁποιαδήποτε μορφή. Ἡ φθορά ἐμφανίζεται ὡς μεταγενέστερο φαινόμενο, ἐν πολλοῖς ἐξωγενές σταδιακά ἀπλώνεται καί διαβρώνει τό σύνολο τής δημιουργίας, καθώς ἐντείνεται σέ ἔκταση καί βάθος μέ τήν πάροδο τοῦ χρόνου. Ἡ μακαρία κατάσταση τοῦ ἀνθρώπου προσβάλλεται καί χάνεται σέ ὅλα τά ἐπίπεδα, ὅταν διασαλεύεται ή σχέση του μέ τόν Θεό. Σέ αὐτό τόν ἀπλό συσχετισμό βασίζεται ή θεώρηση τής ἀνθρώπινης ζωῆς στή βιβλική διδασκαλία¹⁰. Γι' αὐτό καμία δραστηριότητα τοῦ ἀνθρώπου δέν

τητας τής φιλολογικῆς ἀνάλυσης τῶν βιβλικῶν κειμένων, δέν θά παρακολουθήσουμε λεπτομερῶς τή χρονολογική ἐξέλιξη τής έννοιás τής ἀμαρτίας —ἐγχείρημα πού, ὅπως ἐπισημαίνεται ἄλλωστε ἀπό τοὺς ἐρευνητές, εἶναι πολύ δύσκολο, ἂν ὄχι ἀδύνατο (βλ. G. Quell, «ἀμαρτάνω», *TDNT*, τ. 1, σ. 270-273)— ἀλλά τήν «κανονική» τής ἀνάπτυξη· θά δοῦμε δηλ. τόν τρόπο μέ τόν ὁποῖο ἐμφανίζεται στήν ταξινόμηση τῶν βιβλίων, ὅπως τά ἔχουμε στή διάθεσή μας στόν κανόνα. Θά μνημονεύσουμε τά βασικότερα κοινά καί ιδιαίτερα έννοιολογικά χαρακτηριστικά της σέ ὁμάδες βιβλίων, καθώς καί τίς διαφορετικές παραμέτρους, πού λειτουργοῦν κάθε φορά. Περισσότερους προβληματισμούς γιά τίς ἐνδεικνυόμενες μεθοδολογικές προσεγγίσεις τής έννοιás τής ἀμαρτίας στήν Π. Διαθήκη, βλ. R. Knierim, *ἐνθ' ἄνωτ.*, σ. 366-385.

8. Πρβλ. ἐνδεικτικά T. Jacobsen, «Battle between Marduk and Tiamat», *Essays in memory of E. A. Speiser*, New Haven 1968, σ. 104-108. J. H. Groenbaek, «Baal's battle with Yam: a Canaanite creation fight», *JSOT* 30 (1985), σ. 27-44.

9. Πρβλ. χαρακτηριστικά τήν προσέγγιση τοῦ B. Childs, *Biblical Theology of the Old and New Testaments. Theological reflection on the Christian Bible*, Minneapolis 1992, σ. 566ἑξ.

10. Πρβλ. D. J. Simundson, «Health and healing in the Bible», *Word & world* 2 (2006), σ. 330ἑξ.

νοείται ανεξάρτητα από τη σχέση του με τον Θεό. Ὁ τονισμός αὐτῆς τῆς ἀλήθειας φαίνεται νά ἦταν ἡ πρόθεση τοῦ θεόπνευστου συντάκτη, πού ἔθεσε τή συγκεκριμένη διήγηση στήν ἀρχή τῆς Πεντατεύχου¹¹.

Παρόλο πού δέν ἀναφέρεται ὁ ὅρος, ἡ ἁμαρτία παρουσιάζεται στό κείμενο ὡς παράβαση μιᾶς ἐντολῆς· τήν ἀπαγόρευση τῆς βρώσης τοῦ καρποῦ τοῦ δέντρου τῆς γνώσεως τοῦ καλοῦ καί τοῦ κακοῦ¹². Μελετώντας τή σχετική περιοπή, οἱ ἐρμηνευτές ἐπισημαίνουν τά ἀκόλουθα:

1ον. Ὁ Θεός ἀσκεῖ τήν ἐξουσία του ὡς δημιουργός τοῦ κόσμου καί ὀρίζει ὁ ἴδιος τό καλό καί τό κακό· κακό εἶναι ὅτιδήποτε δέν συμβαδίζει μέ τό θεῖο θέλημα, ὅπως αὐτό ἐκφράζεται στήν τελειότητα τῆς δημιουργίας¹³.

2ον. Ἡ παράβαση συνδέεται ἄμεσα μέ τήν ἐλεύθερη βούληση τοῦ ἀνθρώπου, ἀφοῦ αὐτή εἶναι σέ τελική ἀνάλυση ἡ γενεσιουργός αἰτία τῆς¹⁴.

3ον. Ὡς συνέπεια τῆς παράβασης παρουσιάζεται ἡ διακοπή τῶν σχέσεων μέ τόν Θεό, ἡ ἀπομάκρυνση τοῦ ἀνθρώπου ἀπό αὐτόν καί ἡ διασάλευση τῶν σχέσεών του μέ τή δημιουργία¹⁵. Ὁ ἄνθρωπος ἄρχισε νά βιώνει συναισθήματα καί καταστάσεις τελείως ξένες πρός αὐτόν· πόνος, ἀδυναμία, ἀνασφάλεια, φόβος, κόπος καί ἐχθρότητα.

4ον. Ἡ ἁμαρτία δέν ἀφήνεται μόνη τῆς νά κατακυριεύει ἀνεξέλεγκτα τόν ἀνθρώπινο βίον. Περιορίζεται διά τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία ἀφ' ἑνός μέν φροντίζει γιά τήν ἀνακούφιση ἀπό τίς συνέπειες τῆς παράβασης διά τοῦ θανάτου¹⁶, καί ἀφ' ἑτέρου ὑπόσχεται στούς

---

11. Πρβλ. G. Quell, «ἁμαρτάνω», *TDNT*, τ. 1, σ. 281ἑξ. Ἰ. Καραβιδόπουλου, *Ἡ ἁμαρτία κατά τόν ἀπόστολον Παῦλον*, Θεσσαλονίκη 1968, σ. 15ἑξ.

12. Ὁρθῶς ἐπισημαίνεται ὅτι ἡ διήγηση καθαρῆ δέν φαίνεται μέν νά ἔχει ἐπηρεάσει τά ὑπόλοιπα βιβλία τῆς Π. Διαθήκης· ὡστόσο ἐκφράζει τήν οὐσία τῶν περὶ ἁμαρτίας ἀντιλήψεων, πού ἀπαντοῦν σέ αὐτά· βλ. Ἰ. Καραβιδόπουλου, *ἔνθ' ἄνωτ.*, σ. 21ἑξ.

13. Πρβλ. τή γνωστή φράση «καί εἶδεν ὁ Θεός ὅτι καλόν». Βλ. ἀναλυτικότερα Ἡ. Οἰκονόμου, *Τῶβ μεῶδ. Ἀξιολογική ἐρμηνεία τοῦ α' κεφ. τῆς Γενέσεως*, Ἀθήναι 1967.

14. Βλ. Κ. Καλλινίκου, *Ἡ ἁμαρτία κατά τήν χριστιανικήν ἀντίληψιν*, Ἀθήναι 1958, σ. 39ἑξ. Ἰ. Καραβιδόπουλου, *ἔνθ' ἄνωτ.*, σ. 131ἑξ. B. Childs, *ἔνθ' ἄνωτ.*, σ. 574.

15. Ἡ παράβαση τῆς θείας ἐντολῆς ἔχει ἓνα εὐρύ ἐρμηνευτικό ὄριζοντα στή μεταγενέστερη βιβλική σκέψη· στήν ἡπίοτερη μορφή τῆς κατανοεῖται ὡς ἀπομάκρυνση ἀπό τόν Θεό, ἐνῶ στήν ἐπιθετικότερη ὀρίζεται ὡς ἐπανάσταση κατά τοῦ Θεοῦ. Οἱ προσεγγίσεις αὐτές ἐκφράζονται ἀντιπροσωπευτικά μέ τή χρήση τῶν ὀρων *chata'* καί *pasha'*, ἁμαρτάνω καί ἐπαναστατῶ, ἀντίστοιχα. Πρβλ. A. Luc, «ΞΞ», *NIDOTTE*, τ. 2, Carlisle 1996, σ. 89ἑξ.

16. Στήν πατερική θεολογική σκέψη ὁ θάνατος ἀποτελεῖ μία δωρεά τοῦ Θεοῦ («συγκαταβάς τοῖς δούλοις ὡς εὐσπλαγχνος») στόν πεπτωκότα ἄνθρωπο, «ἵνα μὴ ἀθάνατον ἦ τὸ κακόν», κατά τό γνωστό λόγιον τοῦ ἁγ. Ἰω. Δαμασκηνοῦ, πού ἐκφράζει τό σύνολο τῆς πατερικῆς θεολογίας (*Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως*, 82, PG 94,1120C).

πρωτοπλάστους τήν όριστική άπαλλαγή τους άπό τά δεσμά τής άμαρτίας μέ τό γνωστό πρωτευαγγέλιο (Γεν. 3,15)¹⁷. Ή παρουσία αύτή τής σώζουσας χάριτος τοῦ Θεοῦ εἶναι άρρηκτα συνδεδεμένη μέ τήν άμαρτία σέ όλη τή διάρκεια εξέλιξης τής ιερᾶς ιστορίας, καθώς άποκαλύπτεται σταδιακά τό σχέδιο τής θ. Οικονομίας.

Οί τέσσερις παραπάνω έπισημάνσεις ισχύουν καί σέ όλες σχεδόν τίς ύπόλοιπες άναφορές στην άμαρτία καί τίς συνέπειές της μέσα στά παλαιοδιαθηκικά κείμενα¹⁸.

Συνεχίζοντας τή μελέτη τοῦ κειμένου τής Γενέσεως, διαπιστώνουμε τόν χαρακτηριστικό τρόπο μέ τόν όποιο περιγράφεται ή κατάσταση τής πλήρους άποσύνθεσης, πού έπέφερε ή άμαρτία στην άνθρώπινη κοινωνία. Ή πρώτη παράβαση τών πρωτοπλάστων πολλαπλασιάσθηκε σέ ποσότητα καί ποιότητα σέ σημείο, πού νά φθαρεῖ «ή γῆ έναντίον τοῦ Θεοῦ» καί νά «πλησθῆ άδικίας» (Γεν. 6,11). Ή άμαρτία δηλαδή κατέστη καθολικό φαινόμενο¹⁹. Μέ δύο χαρακτηριστικές φράσεις τό ιερό κείμενο περιγράφει τήν κατάσταση στην όποία περιήλθε ό άνθρωπος: Ή πρώτη εἶναι ή διαπίστωση τοῦ Θεοῦ ότι «πᾶς τις [άνθρωπος] διανοεῖται έν τῇ καρδίά αὐτοῦ έπιμελῶς έπὶ τὰ πονηρὰ πάσας τὰς ἡμέρας» (6,5). Ή δεύτερη εἶναι ή αιτιολόγηση τής άπόφασής του νά καταστρέψει τόν κόσμο: «οὐ μῆ καταμείνη τό πνεῦμά μου έν τοῖς ανθρώποις τούτοις εἰς τόν αἰῶνα διὰ τό εἶναι αὐτοὺς σάρκας» (6,3). Ή άμαρτία δηλαδή απέκτησε έναν τόσο πολυσύνθετο χαρακτήρα, ή διεΐσδυσή της στον άνθρωπο έγινε τόσο βαθειά καί ή έδραΐωσή της μέσα του τόσο στέρεα, ώστε έχασε ό άνθρωπος πλήρως τό ζωαρχικό «πνεῦμα τοῦ Θεοῦ» (ruach 'Elohim). Αυτό διατηροῦσε ζωντανό τό πνευματικό στοιχείο τής ύπαρξής του καί τοῦ έδινε τή δυνατότητα επικοινωνίας μέ τήν πηγῆ τής ζωῆς του, τόν Δημιουργό του²⁰. Ο άνθρωπος περιορίστηκε μόνο στό υλικό μέρος τής ύπαρξής του, τό άσθενές καί φθαρτό. Έρμηνεύοντας τό βιβλικό κείμενο ό Μ. Άθανάσιος παρατηρεῖ τά έξῆς: «μαθοῦσα γάρ [ή άνθρώπινη ψυχή] διαφορᾶς ήδονῶν καί ζωσαμένα τήν τῶν θείων λήθην, ήδομένη δέ καί πρὸς τὰ τοῦ σώματος πάθη καί πρὸς μόνα τὰ παρόντα καί τὰς τούτων δόξας άποβλέπουσα, ένόμισε μηδέν έτι πλέον εἶναι τῶν βλεπομένων, άλλα μόνα τὰ πρόσκαιρα καί τὰ σωματικά εἶναι τὰ καλά... έξω δέ

17. Βλ. εκτενέστερα Σ. Καλαντζάκη, «Έν άρχῆ έποίησεν ό Θεός». Έρμηνευτική άνάλυση τῶν περί Δημιουργίας διηγήσεων τής Γενέσεως, Θεσσαλονίκη 2001, σ. 575έξ.

18. Βλ. Α. Luc, ένθ' άνωτ., σ. 90έ.

19. Για τήν καθολικότητα τής άμαρτίας ως κοινή συνισταμένη όλων τῶν βιβλικῶν παραδόσεων, βλ. Δ. Καϊμάκη, ένθ' άνωτ., σ. 113-115.

20. Βλ. περισσότερο Σ. Καλαντζάκη, «Οί περί τοῦ πνεύματος άντιλήψεις τής Παλαιᾶς Διαθήκης. Ίστορική καί θεολογική έρευνα», ΕΕΘΣΘ/ΤΠ, τ. 2 (1992), σ. 175έξ. 209έξ.

ἐαυτῆς γενομένη, τὰ οὐκ ὄντα λογίζεται... καὶ μόνα ἐκεῖνα ὄρα τὰ τῆ αἰσθήσει προσπίπτοντα»²¹.

Ἐάν ἡ δημιουργία εἶναι τό πλαίσιο μέσα στοῦ ὁποῖο ἐμφανίζονται οἱ ἔννοιες τῆς ἁμαρτίας καί τῆς φθορᾶς στά καιρία αὐτά κείμενα, ἡ ἐκλογή τοῦ Θεοῦ καί ἡ διαθήκη ἀποτελεῖ τό νέο πλαίσιο μέσα στοῦ ὁποῖο διαμορφώνονται στό ἐξῆς. Ὁ Νῶε καί οἱ πατριάρχες εἶναι τά κύρια πρόσωπα τῆς ἱερᾶς ἱστορίας στή φάση αὐτή. Ἡ ἐμπιστοσύνη στήν ἀπόφαση καί τό σχέδιο τοῦ Θεοῦ νά ἐκλέξει τόν Ἀβραάμ, γιά νά διοχετεύσει τήν εὐλογία του στά ἔθνη (Γεν. 12,1-3), συνιστᾷ τό ἀνώτατο κριτήριο ἀξιολόγησης τῆς συμπεριφορᾶς τῶν πρωταγωνιστῶν. Ἔτσι ἡ Σάρρα ἐπιπλήττει, διότι μέ τό γέλιο τῆς ἀμφοισθητῆς τῆς θεῆς ἐπαγγελίας (Γεν. 18,11-15)· ἡ ἀπόφαση τοῦ Ἀβραάμ νά τελέσει ἀνθρωποκτονία (Γεν. 22,1-18) «λογίζεται εἰς δικαιοσύνην» (Ρωμ. 4,9)· ὁ Ἡσαῦ καταδικάζεται, διότι ὑποτιμᾷ τή θέση του ὡς πρωτοτόκου καί ἐπομένως φορέα τῶν ἐπαγγελιῶν τοῦ Θεοῦ, ἐνῶ ὁ Ἰακώβ τιμᾶται παρὰ τίς ἐπανειλημμένες δολοπλοκίες ἐναντίον τῶν οἰκείων του.

Μέ τῆ μωσαϊκή νομοθεσία ἡ διαθήκη ἐξειδικεύεται σέ συγκεκριμένο κώδικα συμπεριφορᾶς, ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖ τή βάση τῆς ἁρμονικῆς σχέσης τοῦ ἐκλεκτοῦ λαοῦ τόσο μέ τόν Θεό-Γιαχβέ, καθῶς καί μεταξύ τους. Ἡ ἁμαρτία ἀποκτᾷ πλέον τήν ἔννοια τῆς παράβασης συγκεκριμένου θεσμικοῦ κανόνα²². Ὅπως ἐξηγεῖ ὁ Μωυσῆς, ὁ νόμος δόθηκε «ὅπως ἂν γένηται ὁ φόβος αὐτοῦ [τοῦ Θεοῦ] ἐν ὑμῖν, ἵνα μὴ ἁμαρτάνητε» (Ἐξ. 20,20). Ἐπρόκειτο γιά τήν ἀνταπόκριση τοῦ λαοῦ πρὸς τήν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, τήν ὁποία βίωσαν ὡς ἀπελευθέρωση ἀπό τή δουλεία. Στή σκέψη πλέον τοῦ Ἰσραηλίτη ὁ μωσαϊκός νόμος εἶναι αὐτός πού ἐκφράζει τό θεῖο θέλημα καί συνιστᾷ τό ρυθμιστή τῆς ζωῆς του. Ἡ τήρησή του θά τοῦ ἐξασφαλίζει τή θεῖα προστασία, ἐνῶ ἡ παράβαση θά τόν καθιστᾷ εὐάλωτο ἀπό τή φθορά καί τά ποικίλα κακά: «ἐὰν ἀκοῆ εἰσακούσητε τῆς φωνῆς Κυρίου τοῦ Θεοῦ ὑμῶν φυλάσσειν καί ποιεῖν πάσας τὰς ἐντολάς αὐτοῦ... ἤξουσιν ἐπὶ σέ πᾶσαι αἱ εὐλογίαι αὐταί... ἐὰν μὴ εἰσακούσητε ποιεῖν πάντα τὰ ῥήματα τοῦ νόμου τούτου τὰ γεγραμμένα ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ, παραδοξάσει Κύριος τὰς πληγὰς σου καί τὰς πληγὰς τοῦ σπέρματός σου, πληγὰς μεγάλας καί θαναμαστάς, καί νόσους πονηρὰς καί πιστάς» (Δευτ. 28,1-2· 58-59)²³.

Τήν ἰδέα αὐτή καλλιέργησε περαιτέρω ὁ ἐπονομαζόμενος στή σύγχρονη ἐπιστημονική γλώσσα «δευτερονομιστής», δίδοντας ἔμφαση στίς πρῶτες δύο λατρευτικές διατάξεις τοῦ Δεκαλόγου, πού ἀπαιτοῦ-

21. Κατὰ Ἑλλήνων, 8, PG 25,16C.

22. Γιά τή διάσταση αὐτή τῆς ἔννοιας τῆς ἁμαρτίας βλ. ἰδιαίτερα G. Quell, «ἁμαρτάνω», TDNT, τ. 1, σ. 271ἔξ. 278ἔξ.

23. Πάνω στήν ἔννοια τῆς τιμωρίας ὡς ἀποτελεσματικοῦ μέσου συνειδητοποίησης τῆς ἁμαρτίας θεμελιώνει ὁ W. E. Staples τήν προσέγγισή του στήν ἔννοια τῆς ἁμαρτίας (βλ. «Some aspects of sin in the Old Testament», JNES 6 [1947], σ. 65ἔξ.).

σαν τήν αποκλειστική λατρεία τοῦ Γιαχβέ²⁴. Μέ τή θεολογική αὐτή προοπτική ἀναθεώρησε τίς ἀρχαῖες διηγήσεις γιά τήν ἱστορία τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ ἀπό τόν Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ ἕως τήν καταστροφή τῆς Ἱερουσαλήμ (Δ΄ Βασιλειῶν)²⁵. Κατά τήν περίοδο αὐτή ὁ χαρακτήρας τῆς ἁμαρτίας καί τῶν συνεπειῶν της εἶναι συλλογικός καί κληρονομικός²⁶.

Οἱ κλασικοί προφῆτες τονίζουν ἔντονα τήν ἠθική διάσταση τῆς ἁμαρτίας. Τήν ἐπισημαίνουν στήν καθημερινότητα τοῦ ἀνθρώπου καί στίς δραστηριότητές του ἀπό τή λατρευτική ζωή ἕως τίς διαπροσωπικές σχέσεις, ἰδιωτικές καί δημόσιες. Ἡ προφητική διδασκαλία ἐμβαθύνει στούς τρόπους μέ τούς ὁποίους ἐκδηλώνεται ἡ ἁμαρτία στόν ἀνθρώπινο βίον²⁷.

Ἐξέχουσα θέση καταλαμβάνει ὁ Ἡσαίας, στό βιβλίο τοῦ ὁποίου ἡ νεότερη ἔρευνα ἀποδίδει τή βαθύτερη καί θεολογικότερη ἀντίληψη περί ἁμαρτίας²⁸. Ἰδιαίτερα σημαντικό γιά τό θέμα εἶναι ἀναμφισβήτητα τό μεγαλειῶδες ὄραμα τῆς κλήσης του (Ἡσ. 6), κυρίαρχο γνώρισμα τοῦ ὁποίου εἶναι ἡ ἀγιότητα τοῦ Θεοῦ. Μπροστά στήν ἀπόλυτη ἀγιότητα τοῦ Θεοῦ ὁ προφήτης αἰσθάνεται τή σμικρότητα καί ἀκαθαρσία τῆς δικῆς του ἀνθρώπινης ὑπαρξης. Τήν ἐκφράζει ὡς ἁμαρτωλότητα, τόσο στήν προσωπική ὅσο καί στή συλλογική της διάσταση, μέ τή δραματική ἔκφραση «ὦ τάλας ἐγώ, ὅτι κατανένυγμαι, ὅτι ἄνθρωπος ὢν καί ἀκάθαρτα χεῖλη ἔχων, ἐν μέσῳ λαοῦ ἀκάθαρτα χεῖλη ἔχοντος ἐγὼ οἰκῶ καί τὸν βασιλέα Κύριον Σαβαὼθ εἶδον τοῖς ὀφθαλμοῖς μου»²⁹.

---

24. Πρβλ. W. E. Staples, *ἐνθ' ἄνωτ.*, σ. 78ἔξ.

25. Βλ. ἀναλυτικότερα Ἴ. Μούρτζιου, «Ἡ δευτερονομιστική παράδοση στή σύγχρονη βιβλική ἔρευνα», *Ἑρμηνευτικές Μελέτες στήν Παλαιά καί τήν Καινή Διαθήκη*, Θεσσαλονίκη 2000, σ. 15-75.

26. Βλ. Δ. Καϊμάκη, *ἐνθ' ἄνωτ.*, σ. 104ἔξ. Συνδυαστική θεώρηση τῶν δύο μέ τόν ἀτομικό χαρακτήρα νά συμβάλλει στόν συλλογικό-κληρονομικό, ὡς βελτιωμένη ἑρμηνευτική προσέγγιση τῶν βιβλικῶν κειμένων, προτείνει ὁ J. S. Kaminsky, «The sins of the fathers: A theological investigation of the biblical tension between corporate and individualized retribution», *Judaism* 46 (1997), σ. 319-332.

27. Βλ. G. B. Stevens, «The prophetic teaching concerning sin», *The biblical world* 27 (1906), σ. 438ἔξ.

28. Βλ. G. Vos, *Biblical Theology*, σ. 279. R. L. Cate, «We Need to be Saved (Isaiah 1:1-2; 5:1-2; 6:1-13)», *Rev&Exp* 88 (1991), σ. 137. Γιά τή θεώρηση τῆς ἁμαρτίας στό βιβλίο τοῦ Ἡσαία, γιά τά νέα στοιχεῖα, πού εἰσάγονται σ' αὐτό, καί γενικότερα γιά τή θεολογία τῆς Π. Διαθήκης, βλ. J. J. M. Roberts, «Isaiah in Old Testament Theology», *Int* 36 (1982), 130-143.

29. Βλ. Ἡσ. 6,5. Μέ τή φράση «ἀκάθαρτα χεῖλη» δέν δηλώνονται ἁμαρτίες πού σχετίζονται μέ τόν λόγο, ἀλλά, ὅπως ἀποκαλύπτει ἡ ἐξέτασή της στό εὐρύτερο πλαίσιο τῶν τελετουργικῶν τυπικῶν τῆς ἀρχαίας Ἑγγύς Ἀνατολῆς, δείχνει ὅτι ἐπρόκειτο γιά μία ἔκφραση ἔλλειψης λειτουργικῆς καθαρότητας, λόγω τῆς ἁμαρτωλῆς κατάστασης τοῦ ἀνθρώπου. Πρβλ. V. Hurowitz, «Isaiah's Impure Lips and their Purification in Light of Akkadian Sources», *HUCA* 60 (1998), 77.

Ἡ ἐμπειρία αὐτὴ ἔπαιξε καταλυτικὸ ρόλο καὶ σημάδεψε τὸ κήρυγμά του. Μὲ κριτήριό τὴν ἀπόλυτα θεοκεντρικὴ προσέγγιση, ποὺ υἰοθετεῖ ὁ προφήτης, ἐντοπίζει τὴν ἁμαρτία σὲ πλῆθος πράξεων τοῦ λαοῦ. Σὲ ὅλες τὶς περιπτώσεις θεωρεῖ ὅτι ἐκεῖνος ποὺ θίγεται ἄμεσα καὶ προσβάλλεται πρῶτος ἀπὸ τὴ διάπραξη τῆς ἁμαρτίας εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Θεός καὶ αὐτὸ ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τὴ διακοπὴ τῶν σχέσεων του μὲ τὸν λαὸ του καὶ γενικά μὲ τὸν ἄνθρωπο (Ἠσ. 59,1-2)³⁰. Ἔτσι ἐλέγχει τὴν προσφυγὴ του σὲ μάντις καὶ ἐγγαστρομύθους, διότι σύμφωνα μὲ τὴ σιναϊτικὴ διαθήκη μόνον ὁ Θεός ἔχει τὸ δικαίωμα καθοδήγησης καὶ διδασκαλίας τοῦ λαοῦ του. Καταδικάζει τὴν πολυτέλεια, τὸν πλοῦτο καὶ τὴν ἀλαζονεία (οἰκονομική, κοινωνική, στρατιωτικὴ κλπ.), διότι προξενοῦν λήθη τοῦ Θεοῦ καὶ ἀμέλεια ἐφαρμογῆς τῶν ἐντολῶν του. Ἐναντιώνεται στὴν πλεονεξία, διότι ἀποτελεῖ παράνομο σφετερισμὸ ἀγαθῶν ποὺ ἀνήκουν στὸν Θεό. Ἀπορρίπτει τὴν εἰδωλολατρία, διότι γελοιοποιεῖ τὴ λατρεία τοῦ Θεοῦ, ὑποβιβάζει τὸν ἄνθρωπο σὲ σχέση μὲ τὰ κτίσματα καὶ παραθεωρεῖ τὸ μεγαλεῖο τῆς δημιουργίας του ἀπὸ τὸν Θεό³¹. Κυρίως ὅμως ἀπορρίπτεται ἡ εἰδωλολατρία, διότι ἀποτελεῖ εὐθεία προσβολὴ τοῦ προσώπου τοῦ Θεοῦ ὁ ὁποῖος, ὅπως εἶχε νωρίτερα κηρύξει ὁ Ὡσηέ, συνδέεται τόσο στενά μὲ τὸν λαὸ του, ὅσο καὶ οἱ σύζυγοι μὲ τὸν γάμο³².

Μὲ τὴν προφητικὴ διδασκαλία ὀλοκληρώνεται στὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς ἡ ὀπτικῆς γωνίας ὑπὸ τὴν ὁποία θεωρεῖται, κατανοεῖται καὶ βιώνεται τὸ φαινόμενο τῆς ἁμαρτίας στὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου³³. Ἀποδίδεται μὲ τὴ χρῆση τῶν ἐξῆς πέντε χαρακτηριστικῶν παραστάσεων³⁴: α) ἡ ἁμαρτία ὡς ρύπος μολύνει τὴν καθαρότητα τῆς ἀνθρώπι-

---

30. Πρβλ. «Μὴ οὐκ ἰσχύει ἡ χεὶρ Κυρίου τοῦ σώσαι; ἢ ἐβάρυνεν τὸ οὖς αὐτοῦ τοῦ μὴ εἰσακοῦσαι; Ἀλλὰ τὰ ἁμαρτήματα ὑμῶν διῆστῶσιν ἀνὰ μέσον ὑμῶν καὶ τοῦ Θεοῦ, καὶ διὰ τὰς ἁμαρτίας ὑμῶν ἀπέστρεψεν τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἀφ' ὑμῶν τοῦ μὴ ἐλεῆσαι». Ἡ προσβολὴ τοῦ προσώπου τοῦ Θεοῦ ἀποτελεῖ γιὰ τὸν H. P. Smith ἀρχικὴ καὶ θεμελιώδη ἔννοια στὸ περιεχόμενο τῆς ἁμαρτίας («The hebrew view of sin», *The American Journal of Theology* 15 [1911], σ. 528).

31. Πολύ χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ παρατήρηση τοῦ ἁγ. Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, ὁ ὁποῖος, συνοψίζοντας τὸν ὕμνο τοῦ μεγαλείου τοῦ ἀνθρώπου, ποὺ συνάγεται ἀπὸ τὶς δημιουργικὲς διηγήσεις τῆς Γενέσεως, ἐπισημαίνει ὅτι ὁ Θεός δημιούργησε τὸν ἄνθρωπο ὡς ἓνα μικρὸ θεὸ στὸ σύμπαν (Λόγοι, 38, PG 36,321D-324A· πρβλ. Β. Βέλλα, *Ἐκκλησιαστικά ἀναγνώσματα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Α' Ἐκλεκτοὶ Ψαλμοί*, Ἀθῆναι 1952, σ. 51).

32. Βλ. Ἀ. Παπαρνάκη, «Ἡ ἄφεση τῶν ἁμαρτιῶν στὴ θεολογία τοῦ βιβλίου τοῦ προφήτη Ἠσαΐα», *ΕΕΘΣΑΠΘ/ΤΠ* 9 (2004), σ. 152.

33. Πρβλ. P. D. Miscall, «Isaiah: The Labyrinth of Images», *Semeia* 54 (1991), σ. 103-121.

34. Πρβλ. W. E. Staples, *ἔνθ' ἄνωτ.*, σ. 65-79. W. Eichrodt, *Theology of the Old Testament*, μετάφρ. J. Baker, London 1967, τ. 2, σ. 457. Παρόλο ποὺ πρόκειται γιὰ κοινὴ ἐρμηνευτικὴ ἀρχὴ πολλῶν νεότερων ἐρμηνευτῶν, δὲν θὰ συμφωνούσαμε μὲ τὸν W. R. Domesis ὅτι ἡ ποικιλία τῆς ὀρολογίας καὶ τῶν συμβατικῶν ἐκφράσεων σχετικὰ μὲ τὴν ἁμαρτία καὶ τὴ μετάνοια στὴν Ἀγ. Γραφὴ δηλώνει πολλὲς διαφορετι-

νης ύπαρξης, πού ὁ Θεός δημιούργησε, καί τήν καθιστᾶ ἔτσι ἀσύμβατη πρὸς τήν ἀγιότητά Του³⁵. β) Ἡ ἁμαρτία ὡς ἀσθένεια καταστρέφει τήν ἀνθρώπινη ὑπαρξη, πού ὁ Θεός δημιούργησε «καλή λίαν»³⁶. γ) Ἡ ἁμαρτία ὡς ἐμπόδιο παρεμβάλλεται ἀνάμεσα στόν ἄνθρωπο καί τόν Θεό καί ἀποκλείει τήν ἐπικοινωνία τους³⁷. δ) Ἡ ἁμαρτία ὡς χρέος τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τόν Θεό, ὁ ὁποῖος ἀπαιτεῖ τήν ἐξόφλησή του³⁸. ε) Ἡ ἁμαρτία ὡς δρόμος, τόν ὁποῖο βαδίζει ὁ ἄνθρωπος ἔχοντας στραμμένα τά νῶτα του πρὸς τόν Θεό³⁹.

II. ΑΣΘΕΝΕΙΑ ΣΤΗΝ ΠΑΛΑΙΑ ΔΙΑΘΗΚΗ

Εἶναι χαρακτηριστικό ὅτι, γιά νά περιγράψουν οἱ προφῆτες τήν ἁμαρτωλότητα τοῦ λαοῦ τους, χρησιμοποιοῦν συχνά τήν ὀρολογία τῆς ἀσθένειας. Πρόκειται γιά ἕνα κοινό γνώρισμα τῆς προφητικῆς γλώσσας, πού ἐμφανίζεται ἐπανειλημμένως καί μέ διαφορετική ἔνταση κάθε φορά. Γενικῶς θά μπορούσαμε νά ποῦμε πῶς τρεῖς καταστάσεις χαρακτηρίζονται ὡς «ἀσθένεια»: ἡ φυσική ἀδυναμία τοῦ σώματος, πού συνοδεύεται ἀπό πόνο· ἡ ἁμαρτία ἢ οἱ ἁμαρτίες, πού διαπράττει ὁ ἄνθρωπος στή ζωή του· καί οἱ κακουχίες, πού ὑφίσταται γενικά γιά διαφόρους λόγους. Ἡ σύνδεση τῶν καταστάσεων αὐτῶν μέ τήν ἔννοια τῆς ἀσθένειας ἀντικατοπτρίζει τήν αἰτιώδη σχέση τους μέ αὐτήν στή βιβλική σκέψη⁴⁰.

Ἀντιπροσωπευτικό παράδειγμα ἀποτελεῖ ὁ δριμύτατος ἔλεγχος τοῦ λαοῦ ἀπό τόν Ἡσαΐα, πού περιλαμβάνεται στό πρῶτο κεφάλαιο τοῦ βιβλίου του⁴¹. Στόν στ. 6 περιγράφει τόν ἰουδαϊκό λαό ὡς βαρύντατα ἀσθενή, ὅπου «πᾶσα κεφαλὴ εἰς πόνον καί πᾶσα καρδιά εἰς λύπην ἀπό ποδῶν ἕως κεφαλῆς οὔτε τραῦμα οὔτε μῶλωψ οὔτε πληγὴ φλεγμαίνουσα, οὐκ ἔστιν μάλαγμα ἐπιθεῖναι οὔτε ἔλαιον οὔτε καταδέσμιους» (1,4-6). Μέ τήν εἰκόνα αὐτή ὁ προφήτης ἀποδίδει τόσο τήν

κές διδασκαλίες καί ἀπόψεις («Biblical Perspectives on Forgiveness», *JTSA* 54 [1986], 48-50). Εἶναι ἀπλῶς διαφορετικὲς περιγραφές τῆς ἴδιας πραγματικότητας, δηλ. τῆς σχέσης τοῦ Θεοῦ μέ τόν ἄνθρωπο, στήν ἀποκατάσταση τῆς ὁποίας στοχεύουν.

35. Βλ. Ἡσ. 1,18. 4,4. 6,7. 22,14. 43,25. Πρβλ. M. McCord Adams, «Sin as uncleanness», *Philosophical Perspectives* 5 (1991), σ. 1-27.

36. Βλ. Ἡσ. 1,5-6. 53,5.

37. Βλ. Ἡσ. 6,7. 38,17. 44,22. 59,2.

38. Βλ. Ἡσ. 33,24. 40,2. 43,25.

39. Βλ. Ἡσ. 55,7. Βλ. περισσότερα Ἀ. Παπαρνάκη, *ἐνθ' ἄνωτ.*, σ. 160.

40. Πρβλ. Δ. Καϊμάκη, *ἐνθ' ἄνωτ.*, σ. 116. Ἐπίσης ἀναλυτικότερα Γ. Παπαδάκη, «Γενική ἐπισκόπησις τῆς σχέσεως ἁμαρτίας καί σωματικῶν νόσων εἰς τό περιβάλλον τῆς Κ. Διαθήκης», *Ριζάρειος Ἐκκλησιαστικὴ Παιδεία* 1 (1978), σ. 223ἔξ.

41. Πρβλ. Y. Gitay, «Reflections on the study of the prophetic discourse. The question of Isaiah I 2-20», *VT* 33 (1983), σ. 207-221. J. T. Willis, «The first pericope in the book of Isaiah», *VT* 34 (1984), σ. 63-77. R. L. Cate, «We need to be saved (Isaiah 1:1-2; 5:1-2; 6:1-13)», *R&E* 88 (1991), σ. 137-151.

ἠθική κατάσταση τοῦ λαοῦ ὡς ἁμαρτωλοῦ ἔθνους, ὅσο καί τή φυσική, λόγω τῶν δεινῶν, πού θά ὑποστῆ ἔξαιτίας τῶν ἁμαρτωλῶν του πράξεων. Τήν ἠθική κατάσταση περιγράφει στόν στ. 5, ὅπου ὁ λαός χαρακτηρίζεται ὡς «ἔθνος ἁμαρτωλόν, λαός πλήρης ἁμαρτιῶν, σπέρμα πονηρόν, υἱοὶ ἄνομοι», οἱ ὁποῖοι «ἐγκατελίπατε τὸν Κύριον καὶ παρωργίσατε τὸν ἅγιον τοῦ Ἰσραήλ». Ὁμοίως καί στόν στ. 7 περιγράφει τίς φυσικές καταστροφές, πού θά ὑποστοῦν, μέ τὰ ἐξῆς: «ἡ γῆ ὑμῶν ἔρημος, αἱ πόλεις ὑμῶν πυρρίκαυστοι· τὴν χώραν ὑμῶν ἐνώπιον ὑμῶν ἀλλότριοι κατεσθίουσιν αὐτήν, καὶ ἠρήμωται κατεστραμμένη ὑπὸ λαῶν ἀλλοτριῶν». Ἡ σύνδεση αὐτῆ τῆς ἀσθένειας μέ τὴν ἁμαρτία, ἀφ' ἑνός, καί μέ τὴν ἐξ αὐτῆς προερχόμενη κακουχία, ἀφ' ἑτέρου, ἀποτελεῖ προσφιλέθιο θέμα τοῦ προφητικοῦ κηρύγματος, ἀπηχώντας τίς γενικότερες ἀντιλήψεις τῆς ἐποχῆς πάνω στό θέμα⁴².

Αὐτό πού κηρύττουν οἱ προφῆτες σέ ἔθνικό ἐπίπεδο, ἐκφράζεται στοὺς ψαλμούς σέ ἀτομικό ἐπίπεδο ὡς βαθύτατο προσωπικό βίωμα⁴³. Σέ πολλές περιπτώσεις ὁ ψαλμωδὸς περιγράφει τὸν πόνο τῆς ἀσθένειας, πού βιώνει, μέ ἰδιαίτερα δραματικό τρόπο. Στόν 37ο ψαλμό, γιὰ παράδειγμα, ἀναφέρεται «προσώξεσαν καὶ ἐσάπησαν οἱ μῶλωπές μου ἀπὸ προσώπου τῆς ἀφροσύνης μου ἐταλαιπώρησα καὶ κατεκάμφθην ἕως τέλους, ὅλην τὴν ἡμέραν σκυθρωπάζων ἐπορευόμην. Ὅτι αἱ ψοαὶ μου ἐπλήσθησαν ἐμπαιγμάτων, καὶ οὐκ ἔστιν ἴασις ἐν τῇ σαρκί μου. Ἐκακώθην καὶ ἐταπεινώθην ἕως σφόδρα, ὠρυσόμην ἀπὸ στεναγμοῦ τῆς καρδίας μου» (7-9). Αἰτία τῆς ἀσθένειάς του ὁ ψαλμωδὸς θεωρεῖ τὸ πλῆθος τῶν ἁμαρτιῶν του: «ὅτι αἱ ἀνομίαι μου ὑπερῆραν τὴν κεφαλὴν μου, ὡσεὶ φορτίον βαρὺ ἐβαρύνθησαν ἐπ' ἐμέ» (37,5)⁴⁴. Πηγὴ τῆς ὡστόσο θεωρεῖ τὸν Θεό, ὁ ὁποῖος τοῦ ἔστειλε τὴν ἀσθένεια, γιὰ νὰ δείξει τὸν θυμὸ καὶ τὴν ὀργή του γιὰ τὴν ἁμαρτωλὴ συμπεριφορὰ του: «ὅτι τὰ βέλη σου ἐνεπάγησάν μοι, καὶ ἐπεστήριξας ἐπ' ἐμέ τὴν χειρὰ σου» (37,3)⁴⁵. Στό σημεῖο αὐτὸ ἀξίζει νὰ ὑπογραμμίσουμε ὅτι, καθὼς βιώνει μέ βαθειὰ συναίσθηση τὴν ἁμαρτωλότητά του, ὁ ψαλμωδὸς διατυπώνει κατ' ἐξαίρεσιν μία θαυμαστὴ ἐρμηνεῖα τῆς ὀργῆς τοῦ Θε-

42. Πρβλ. H. W. Wolff, *Anthropology of the Old Testament*, Philadelphia 1974, σ. 147ἔξ. Πρβλ. A. Luc, «Ἐξ», *ἐνθ' ἄνωτ.*, σ. 91, ὁ ὁποῖος συσχετίζει τὴν ἐξορία τῶν ἰουδαίων στὴ Βαβυλώνα μέ τὴν ἔξωση τῶν πρωτοπλάστων ἀπὸ τὸν παράδεισο.

43. Ἡ ἐξατομίκευση τῆς ἁμαρτίας συντελεῖται μεταγενέστερα κυρίως μέ τὸ κήρυγμα τῶν Ἰερεμία καὶ Ἰεζεκιήλ καὶ πρυνανεύει στόν Ἰερατικό Κώδικα· βλ. C. Koch, «Ἐξ», *TDOT*, Michigan 1980, σ. 316ἔξ. P. D. Miller, «Sin and Judgment in Jeremiah 34:17-19», *JBL* 103 (1984), σ. 611-613. M. Fishbane, «Sin and Judgment in the prophecies of Ezekiel», *Int* 40 (1986), σ. 131-150.

44. Ἀντίθετα ὁ F. Lindstrom στό ἔργο του *Suffering and Sin: Interpretations of illness in the individual complaint psalms* (Washington 1995). Πρβλ. ὡστόσο τίς εὐστοχεῖς παρατηρήσεις τοῦ W. Brueggemann, *CBQ* 57 (1995), σ. 562-563.

45. Πρβλ. «...ἀπέστρεψας δὲ τὸ πρόσωπόν σου, καὶ ἐγενήθην τεταραγμένος» (Ψαλμ. 29,8) «ἐπ' ἐμέ διήλθον αἱ ὀργαὶ σου, καὶ οἱ φοβερῖοί σου ἐξετάραξάν με» (Ψαλμ. 87,17).

οὔ, ἡ ὁποία προσεγγίζει τίς ἀντιλήψεις τῆς Κ. Διαθήκης. Χρησιμοποιώντας τὴ γνωστὴ ποιητικὴ τεχνικὴ τοῦ συνωνυμικοῦ παραλληλισμοῦ, ἐξιώνει τὴν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ μέ τίς ἁμαρτίες του· «οὐκ ἔστιν ἴασις ἐν τῇ σαρκί μου ἀπὸ προσώπου τῆς ὀργῆς σου, οὐκ ἔστιν εἰρήνη ἐν τοῖς ὀστέοις μου ἀπὸ προσώπου τῶν ἁμαρτιῶν μου» (37,4). Ὅπως ἡ θεραπεία τοῦ σώματος («ἴασις τῇ σαρκί») τοῦ ἀ΄ ἡμιστιχίου ἰσοδυναμεῖ μέ τὴν «εἰρήνην στά ὀστά» τοῦ β΄, ἔτσι καί τό «πρόσωπον τῆς ὀργῆς» τοῦ Θεοῦ ἰσοδυναμεῖ μέ «τό πρόσωπον τῶν ἁμαρτιῶν» τοῦ ψαλμωδοῦ⁴⁶.

Αὐτὴν ἀκριβῶς τὴ βαθύτατη συναίσθησις τῆς ἁμαρτωλότητος προκαλεῖ στή ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου ἢ ἀσθένεια, ἰδιαίτερα ὅταν οἱ πρωταγωνιστὲς δεῖχνουν ἀνυποψίαστοι. Ἔτσι, οἱ ἰσραηλίτες συναισθάνθησαν τὴν ἁμαρτίαν τοῦ γογγυσμοῦ, ὅταν ἄρχισαν νά πεθαίνουν ἀπὸ τὰ τσιμπήματα τῶν φιδιῶν στήν ἔρημο (Ἀριθμ. 21,5έξ.)⁴⁷. Ὁμοίως καί ὁ Δαβὶδ κατανόησε ὅτι ἡ ἀπογραφὴ τοῦ λαοῦ ποῦ εἶχε πραγματοποιηθεῖ ἦταν ἁμαρτία, ὅταν κλήθηκε νά ἐπιλέξει ἀνάμεσα στήν πείνα, τὴν ὑποδούλωσι καί τὴν ἐπιδημία (Β΄ Βασ. 24,10). Ἡ συνειδητοποίησις τῆς ἁμαρτίας εἶναι τό πρῶτο βῆμα τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὴ μετάνοια, ἡ ὁποία εἶναι καί τό ζητούμενο στή βιβλικὴ σκέψις. Πάνω σ' αὐτὴ τὴ βάση, ἡ ἀσθένεια καί ἡ κακοπάθεια βιώνεται ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο τῆς Π. Διαθήκης ἄλλοτε ὡς τιμωρία καί ἄλλοτε ὡς παιδαγωγία τοῦ Θεοῦ.

Τὴν τιμωρία γιὰ τὴν ἁμαρτίαν ποῦ διαπράχθηκε τὴν ἀπαιτεῖ ἡ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ, διότι ἡ παράβασις τοῦ θείου θελήματος ἀποτελοῦσε ὄρο τῆς σιναϊτικῆς διαθήκης, σύμφωνα μέ ὅσα ὀρίζονται στό βιβλίον τῆς Ἐξόδου «Ἐὰν ἀκοῇ ἀκούσης τῆς φωνῆς Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου καὶ τὰ ἀρεστὰ ἐναντίον αὐτοῦ ποιήσης καὶ ἐνωτίση ταῖς ἐντολαῖς αὐτοῦ καὶ φυλάξης πάντα τὰ δικαιώματα αὐτοῦ, πᾶσαν νόσον, ἣν ἐπήγαγον τοῖς Αἰγυπτίοις, οὐκ ἐπάξω ἐπὶ σέ ἐγὼ γάρ εἰμι Κύριος ὁ ἰώμενός σε» (15,26).

Ὡστόσο κάτω ἀπὸ τὴν ἐπίδραση τοῦ προφητικοῦ κυρίως κηρύγματος, ἡ κακοπάθεια κατανοήθηκε καί ὡς παιδαγωγία τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν ἁμαρτωλό ἄνθρωπο. Οἱ προφῆτες τόνισαν ὅτι ἐκεῖνο ποῦ ἐπιθυμεῖ ὁ Θεός εἶναι ἡ μετάνοια τοῦ ἀνθρώπου καί ἡ διόρθωσις τῆς συμπεριφορᾶς του καί ὄχι ἡ ἐξόντωσίς του⁴⁸. Πιο χαρακτηριστικὰ ἀπὸ ὅλους τό διατυπώνει ὁ προφήτης Ἰεζεκιήλ· «μὴ θελήσει θελήσω τὸν θάνατον τοῦ ἀνόμου, λέγει Κύριος, ὡς τὸ ἀποστρέψαι αὐτὸν ἐκ τῆς ὁδοῦ τῆς πονηρᾶς καὶ ζῆν αὐτόν.» (18,23). Γι' αὐτό καί μαζί μέ τὴν ὁμολογία τοῦ ἰσραηλίτη ὅτι ὁ Θεός στέλνει τὴν ἀσθένεια καί τὴν κακοπάθεια, τονίζεται παράλληλα ὅτι αὐτός ἔχει καί τὴ δύναμη νά θεραπεύσει, νά διορθώσει καί νά ἀποκαταστήσει τὴ διασα-

46. Βλ. Σ. Σάκκον, *Ἑρμηνεῖα Ψαλμῶν*, τ. Β΄, Θεσσαλονίκη 1994, σ. 33-34.

47. Πρβλ. H. W. Wolff, *ἐνθ' ἄνωτ.*, σ. 148.

48. Πρβλ. K. Warrington, «Healing and suffering in the Bible», *IRM* 95 (2006), 155.

λευθείσα τάξη «*ἴδετε, ἴδετε ὅτι ἐγὼ εἰμι, καὶ οὐκ ἔστιν Θεὸς πλὴν ἐμοῦ ἐγὼ ἀποκτενῶ καὶ ζῆν ποιήσω, πατάξω καὶ γὰρ ἰάσομαι, καὶ οὐκ ἔστιν ὃς ἐξελεῖται ἐκ τῶν χειρῶν μου*» (Δευτ. 32,39)⁴⁹.

Τό προφητικό κήρυγμα, τό ὁποῖο ὑπενθυμίζει τήν παραπάνω ἀλήθεια, λειτουργεῖ συχνά ὡς μέσο γιά τήν ἀλλαγὴ στάσης τοῦ λαοῦ, ὅπως διατυπώνεται χαρακτηριστικά ἀπό ἐκείνους, πού δέχθηκαν τό ἐλεγκτικό κήρυγμα τοῦ Ἰσηέ: «*Πορευθῶμεν καὶ ἐπιστρέψωμεν πρὸς Κύριον τὸν Θεὸν ἡμῶν, ὅτι αὐτὸς ἤρπακεν καὶ ἰάσεται ἡμᾶς, πατάξει καὶ μοτώσει ἡμᾶς ὑγιᾶσει ἡμᾶς μετὰ δύο ἡμέρας, ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ τρίτῃ ἀναστησόμεθα καὶ ζησόμεθα ἐνώπιον αὐτοῦ*» (6,1-2). Τήν ἐμπειρία αὐτὴ ἀξιοποιεῖ καὶ ἡ σοφιολογικὴ γραμματεία μέ τό ἀπόφθεγμα «*φοβοῦ τὸν Θεὸν καὶ ἔκκλινε ἀπὸ παντὸς κακοῦ τότε ἴασις ἔσται τῷ σώματί σου καὶ ἐπιμέλεια τοῖς ὀστέοις σου*» (Παροιμ. 3,7-8). Ὁ βασιλιάς Ἐζεκίας εὐχαριστεῖ τὸν Θεὸ γιά τὴν θεραπεία του ἀπὸ θανάσιμη ἀσθένεια, τήν ὁποία ταυτίζει μέ τήν ἄφεση τῶν ἁμαρτιῶν του «*εἴλου γὰρ μου τὴν ψυχὴν, ἵνα μὴ ἀπόληται, καὶ ἀπέρριψας ὀπίσω μου πάσας τὰς ἁμαρτίας μου*» (Ἠσ. 38,17). Πρόκειται γιά τήν κατάσταση πού ἐπιθυμεῖ βαθύτατα ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου τῆς παλαιᾶς διαθήκης νά βιώσει καὶ ἐκφράζει μέ τήν ἔννοια τῆς εἰρήνης⁵⁰.

Σέ ὅλα τὰ παραπάνω θά πρέπει νά προσθέσουμε καὶ τίς ἀναφορές πού ἀπαντοῦν στή σοφιολογικὴ κυρίως γραμματεία καὶ κάνουν λόγο γιά τήν εὐθύνη πού φέρει ὁ ἴδιος ὁ ἄνθρωπος γιά τήν υἰεία ἢ τήν ἀσθένειά του, ἡ ὁποία προκύπτει ὡς ἄμεση συνέπεια συγκεκριμένων ἐπιλογῶν πού πραγματοποιεῖ στή ζωὴ του. Ἔτσι, στίς *Παροιμίες* ἀναφέρεται ὅτι «*καρδία εὐφραινόμενη εὐεκτεῖν ποιεῖ, ἀνδρὸς δὲ λυπηροῦ ξηραίνεται τὰ ὀστά*» (17,22), ἐνῶ ὁ Σειράχ προειδοποιεῖ ὅτι «*ἐν πολλοῖς βρώμασιν ἔσται νόσος, καὶ ἡ ἀπληστία ἐγγιεῖ ἕως χολέρας δι' ἀπληστίαν πολλοὶ ἐτελεύτησαν, ὁ δὲ προσέχων προσθήσει ζωὴν*» (37,30-31). Συμφωνεῖ ἐπ' αὐτοῦ καὶ ὁ Τωβίτ, ὁ ὁποῖος ἐπισημαίνει ὅτι «*οἱ ἁμαρτάνοντες πολέμοι εἰσιν τῆς ἑαυτῶν ζωῆς*» (12,10).

III. ΑΣΘΕΝΕΙΑ ΚΑΙ ΑΜΑΡΤΙΑ ΣΤΗΝ Κ. ΔΙΑΘΗΚΗ

Τήν ἐποχὴ τῆς Κ. Διαθήκης οἱ ἔννοιες τῆς ἀσθένειας καὶ τῆς ἁμαρτίας εἶναι ἤδη στενά συνδεδεμένες, ὅπως ἐπανειλημμένως μαρτυρεῖται στὰ εὐαγγελικά καὶ τὰ ἀποστολικά κείμενα. Ὁ Κύριος ἐπιβεβαιώνει τήν αἰτιολογικὴ αὐτὴ σχέση μεταξύ τους, ὅταν παρουσιάζει τὴν σωματικὴ ἴαση ὡς τό ὄρατό σημεῖο φανέρωσης τῆς ἀόρατης ἄφεσης τῶν ἁμαρτιῶν τοῦ ἀνθρώπου⁵¹. Θά μπορούσαμε νά διακρίνουμε τρεῖς ἐπὶ μέρους πτυχές τῆς σχέσης τῆς ἀσθένειας μέ τήν ἁμαρτία: ἡ

49. Πρβλ. H. P. Smith, *ἐνθ' ἄνωτ.*, σ. 528-529.

50. Βλ. ἐκτενέστερα Σ. Καλαντζάκη, «Οἱ θεολογικὲς διαστάσεις τῆς εἰρήνης στὴν Παλαιὰ Διαθήκη», *ΕΕΘΣΘ* 29 (1986-1989), σ. 103-188.

51. Βλ. Γ. Παπαδάκη, *ἐνθ' ἄνωτ.*, σ. 230εξ.

πρώτη αφορά στην αιτιολογική σχέση που συνδέει την ασθένεια με την αμαρτωλότητα της ανθρώπινης φύσης γενικά ως συνέπεια της. Η δεύτερη επισημαίνει την προσωπική ήθικη ευθύνη του ανθρώπου για την πρόκληση της ασθένειας ως συνέπεια συγκεκριμένων αμαρτωλών του πράξεων. Και η τρίτη αναδεικνύεται από τον ίδιο τον Κύριο, ο οποίος παρουσιάζει την ασθένεια του ανθρώπου ως αφορμή για τη δόξα του Θεού.

Για την πρώτη περίπτωση έχουμε το παράδειγμα του παραλυτικού της Καπερναούμ, τον οποίο ο Κύριος θεραπεύει από την παραλυσία, αφού πρώτα εξαγγέλλει την άφεση των αμαρτιών του. Προς τους σκανδαλισμένους Φαρισαίους δίνει την εξής σαφή εξήγηση: «*τί ἐστὶν εὐκοπώτερον, εἰπεῖν, Ἀφέωνταί σοι αἱ ἀμαρτίαι σου, ἢ εἰπεῖν, Ἔγειρε καὶ περιπάτει; ἵνα δὲ εἰδῆτε ὅτι ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐξουσίαν ἔχει ἐπὶ τῆς γῆς ἀφιέναι ἀμαρτίας, εἶπεν τῷ παραλελυμένῳ, Σοὶ λέγω, ἔγειρε καὶ ἄρας τὸ κλινίδιόν σου πορεύου εἰς τὸν οἶκόν σου*» (Λουκ. 5,23-24)⁵².

Για τη δεύτερη περίπτωση, υπάρχει το παράδειγμα του παραλυτικού της Βηθεσδά, τον οποίο ο Κύριος προειδοποιεί μετά την αποθεραπεία του: «*Ἴδε ὑγιῆς γέγονας μηκέτι ἀμάρτανε, ἵνα μὴ χειρὸν σοὶ τι γένηται*» (Ἰω. 5,14).

Τέλος, για την τρίτη περίπτωση, την οποία θα χαρακτηρίζαμε και ως εξαίρεση που μόνον ο ίδιος ο Θεός θα μπορούσε να μαρτυρήσει την ύπαρξή της, είναι το παράδειγμα του ἐκ γενετῆς τυφλοῦ. Στην ἐρώτηση των μαθητῶν του, που ἀπηχεῖ τίς ἐπικρατοῦσες λαϊκές ἀντιλήψεις σχετικά με την αἰτία τῆς ασθένειάς του («*τίς ἡμαρτεν, οὗτος ἢ οἱ γονεῖς αὐτοῦ, ἵνα τυφλὸς γεννηθῆ*»), ο Κύριος ἀπάντησε: «*οὔτε οὗτος ἡμαρτεν οὔτε οἱ γονεῖς αὐτοῦ, ἀλλ' ἵνα φανερωθῆ τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ ἐν αὐτῷ*» (Ἰω. 9,2-3). Ἀναφέρεται φυσικά στή θεραπεία, που ἐπρόκειτο νὰ ἀκολουθήσει με τὸν ἰδιαίτερα χαρακτηριστικό τρόπο καὶ σκοπὸ τῆς περιγραφῆς της στήν εὐαγγελικὴ διήγηση⁵³.

Τῆ θεολογικῆ ἐμβάθυνση στήν περί ἀμαρτίας καὶ ασθένειας παλαιδιαθηκικῆ ἀντίληψη καὶ ὀλοκλήρωσή της ὑπὸ τὸ φῶς τῆς καινοδιαθηκικῆς ἀποκάλυψης πραγματοποιεῖ ὁ ἀπ. Παῦλος σέ διάφορα σημεία τῶν ἐπιστολῶν του, ἰδίως ὅμως στά κεφ. 5-7 τῆς *Πρὸς Ῥωμαίους* ἐπιστολῆς. Ὑπογραμμίζουμε ἐν προκειμένῳ τρία βασικά σημεία τῶν θέσεών του⁵⁴:

---

52. Πρβλ. Σ. Σάκκου, *Ἑρμηνεῖα εὐαγγελικῶν περικοπῶν*, Θεσσαλονίκη 1984, σ. 95-96. J. T. Carroll, «Sickness and healing in the New Testament Gospels», *Int* 49 (1995), σ. 130ἔξ.

53. Βλ. περισσότερα Σ. Σάκκου, *ἐνθ' ἄνωτ.*, σ. 167ἔξ.

54. Βλ. ἀναλυτικά Ἰ. Καραβιδόπουλου, *Ἡ ἀμαρτία κατὰ τὸν ἀπόστολον Παῦλον*, σ. 57ἔξ.

1^{ov}. Ἡ ἁμαρτία εἶναι καθολικό φαινόμενο τόσο σέ ὀριζόντια ὅσο καί σέ κατακόρυφη διάσταση⁵⁵. Σέ ὀριζόντια διάσταση ἡ ἁμαρτία ἀφορᾷ σέ ὅλους τούς ἀνθρώπους ἀνεξαιρέτως, διότι «*πάντες ἡμαρτον καί ὑστεροῦνται τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ*» (Ρωμ. 3,23). Σέ κατακόρυφη διάσταση νοεῖται ὅτι ἔχει εἰσέλθει καί στερεωθεῖ μέσα στό ἐσωτερικό τοῦ ἀνθρώπου σέ τέτοιο βαθμό, ὥστε λειτουργεῖ ὡς δεύτερη κινητήρια δύναμη, πού καθορίζει τίς ἐπιλογές του· «*βλέπω ἕτερον νόμον ἐν τοῖς μέλεσί μου ἀντιστρατευόμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοός μου καί αἰχμαλωτίζοντά με ἐν τῷ νόμῳ τῆς ἁμαρτίας τῷ ὄντι ἐν τοῖς μέλεσί μου. Ταλαίπωρος ἐγὼ ἄνθρωπος τίς με ῥύσεται ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου;*» (Ρωμ. 7,23-24).

2^{ov}. Ἡ φθορά, ἡ ἀσθένεια καί τελικά ὁ θάνατος δέν ἦταν ἀρχική ἐπιλογή τοῦ Δημιουργοῦ, ἀλλά ἐπικράτησαν ἐπί τοῦ ἀνθρωπίνου γένους διά τῆς ἁμαρτίας. Τά στοιχεῖα αὐτά μαζί με τήν καθολικότητα τῆς ἁμαρτίας θεμελιώνονται πάνω στήν παράβαση τοῦ Ἀδάμ· «*ὥσπερ δι' ἑνός ἀνθρώπου ἡ ἁμαρτία εἰς τὸν κόσμον εἰσηλθε καί διὰ τῆς ἁμαρτίας ὁ θάνατος, καί οὕτως εἰς πάντας ἀνθρώπους ὁ θάνατος διήλθεν, ἐφ' ᾧ πάντες ἡμαρτον*» (Ρωμ. 5,12). Ἐρμηνεύοντας τόν ἀποστολικό αὐτό λόγο, ὁ Μ. Ἀθανάσιος παρατηρεῖ· «εἰ γὰρ καί ὁ Ἀδάμ ἐκ γῆς μόνος ἐπλάσθη, ἀλλ' ἐν αὐτῷ ἦσαν οἱ λόγοι τῆς διαδοχῆς παντὸς τοῦ γένους»⁵⁶.

3^{ov}. Τόσο ἡ ἁμαρτία ὡς κατάσταση, ὅσο καί οἱ συνέπειές της, καταργήθηκαν διά τοῦ θανάτου καί τῆς ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ⁵⁷. Ὁ χαρακτήρας αὐτῆς τῆς ἀπαλλαγῆς εἶναι ἐπίσης καθολικός, σέ ὀριζόντια καί σέ κατακόρυφη διάσταση, καί ἐξαρτᾶται ἀπό τή μετοχή τοῦ ἀνθρώπου στό ἀναστημένο σῶμα τοῦ Χριστοῦ· «*εἰ γὰρ τῷ τοῦ ἑνός παραπτώματι ὁ θάνατος ἐβασίλευσε διὰ τοῦ ἑνός, πολλῶ μᾶλλον οἱ τὴν περισσεῖαν τῆς χάριτος καί τῆς δωρεᾶς τῆς δικαιοσύνης λαμβάνοντες ἐν ζωῇ βασιλεύσουσι διὰ τοῦ ἑνός Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἄρα οὖν ὡς δι' ἑνός παραπτώματος εἰς πάντας ἀνθρώπους εἰς κατάκριμα, οὕτω καί δι' ἑνός δικαιώματος εἰς πάντας ἀνθρώπους εἰς δικαίωσιν ζωῆς*» (Ρωμ. 5,17-18).

Ἀκολουθώντας τίς βασικές γραμμές τῆς βιβλικῆς σκέψης, ἡ ἁμαρτία νοεῖται ὡς διατάραξη τῆς ἰσορροπίας τῶν σχέσεων τοῦ ἀνθρώπου μέ τόν ἑαυτό του, τό περιβάλλον του καί τόν Θεό, ἡ ὁποία

---

55. Πρβλ. Χ. Καρακόλη, *Ἄμαρτία-Βάπτισμα-Χάρις* (Ρωμ. 6,1-14). Συμβολή στήν Παύλεια σωτηριολογία, Θεσσαλονίκη 2004, σ. 113. Πρβλ. καί Σ. Ἄγουρίδη, *Ἄμαρτία καί ἀναμαρτησία κατά τήν Α' ἐπιστολήν τοῦ ἁγ. Ἰωάννου*, ἐν Ἀθήναις 1958, σ. 12ἔξ.

56. Μ. Ἀθανασίου, *Λόγοι κατά Ἀρειανῶν*, PG 26,249.

57. Βλ. Ἰ. Καραβιδόπουλου, *ἔνθ' ἀνωτ.*, σ. 122ἔξ. Χ. Καρακόλη, *ἔνθ' ἀνωτ.*, σ. 227ἔξ. Γιά τόν ἐξιλαστήριο θυσιαστικό χαρακτήρα τοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ βλ. C. W. Swain, «For our sins». The image of sacrifice in the thought of the Apostle Paul», *Int* 17 (1963), σ. 131-139.

ἐπεκτάθηκε στή συνέχεια στό σύνολο τῆς Δημιουργίας. Ἐκδήλωση τῆς δυσαρμονίας αὐτῆς στόν ἀνθρώπινο βίο εἶναι ἡ φθορά καί ἡ ἀσθένεια μέ ἀποκορύφωμα τόν θάνατο. Μέ τόν θάνατο καί τήν ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ καταργεῖται ἡ δύναμη τῆς ἁμαρτίας καί ἀποκαθίστανται οἱ ὄντολογικές τῆς συνέπειες γιά τόν ἄνθρωπο. Ἐμφανῆς ἐκδήλωση τῆς ἀποκατάστασής τῆς εἶναι ἡ σωματική ἴαση, πού προσφέρεται ἀπό τόν ἴδιο τόν Κύριο πρό τῆς ἀναστάσεώς του καί ἀπό τούς ἀποστόλους μετά ἀπό αὐτήν⁵⁸.

Χῶρος τῆς νέας αὐτῆς πραγματικότητας εἶναι ἡ Ἐκκλησία καί μέσο ἡ λειτουργική τῆς πράξις. Δι' αὐτῆς ἡ βιβλική διδασκαλία ἀποκτᾶ «σάρκα καί ὀστά» καί καθίσταται μέρος τῆς πραγματικότητας πού βιώνει ὁ ἄνθρωπος κάθε ἐποχῆς. Συγχρόνως, διά τῆς προβολῆς τῆς βιβλικῆς διδασκαλίας, ἡ ἐκκλησιαστική λειτουργική πράξις προστατεύεται ἀπό τήν παρερμηνεία τῆς ὡς μαγικῆς δραστηριότητος ἢ δικανικῆς πράξις. Διατηρεῖ ἔτσι τόν πραγματικό τῆς χαρακτήρα ὡς σημεῖον ἐπαφῆς τοῦ ἀνθρώπου μέ τή ζωογόνο ἀναστάσιμη χάρι τοῦ Θεοῦ.

---

58. Βλ. K. Warrington, *ἐνθ' ἄνωτ.*, σ. 157-161.